श्रीनारसिंहसंस्कृतकलाशालाग्रन्थमाला—१०

भूमतिशतकम् ॥

(आन्ध्रया: अनुवाद:)

श्री ति. गु. वरदाचार्य:, यम्. ए., (आनर्स्)

श्रीनारसिंहसंस्कृतकलाशालाया:

आन्ध्रजातीयकलाशालायाश्च

अध्यक्ष:.

(Chittigudur, Masulipatam.)

12(स)
1562

चेन्नपुर्याम्

वाविळ्ळ रामस्वामिशास्त्रुलु अण्ड् सन्स्

इत्येतै: मुद्रितम्

१९५४

श्रीनारसिंहसंस्कृतकलाशालाग्रन्थमाला—१०

15629
5-7

॥सुमतिशतकम्॥

15629

(आन्ध्रव्याः अनुवादः)

श्री ति. गु. वरदाचार्यः, यम्. ए., (आनर्स्)

श्रीनारसिंहसंस्कृतकलाशालायाः

आन्ध्रजातीयकलाशालायाश्च

अध्यक्षः.

(Chittigudur, Masulipatam.)

12(सं)
15629

चेन्नपुर्याम्

वाविळ्ळ रामस्वामिशास्त्रुलु अण्ड् सन्स्

इत्येतैः मुद्रितम्

१९५४

PRINTED BY
V. VENKATESWARA SASTRULU
of V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS
AT THE "VAVILLA" PRESS
MADRAS—21.

15629

15629

All Rights Reserved by the author.]

[*1000 Copies.*

॥ सुमतिशतकम् ॥

आन्ध्रया: अनुवादः

अविदिताह्वयकेन मनीषिणा कृतिरियं कृतिनान्ध्रगिरीरिता ।
तदनुवादमिमं शतकात्मकं सहृदयाः शृणुतादरणोचितम् ॥
श्रीरामस्य दयाहेतोः साधु साध्विति साधुषु ।
वदत्सु हारिणः पथ्यान् ब्रवीमि सुमते नयान् ॥ १
आपद्यसाह्यकृद्बन्धुः वरादायी सुरोऽर्चितः ।
युध्यस्व रे ऽचलन्नश्वः त्यक्तन्यास्सुमते द्रुतम् ॥ २
आपं जीवेत्सुखं क्षेत्रं कृषञ्जवयुतैर्वृषैः ।
नत्वर्भिन्नमदातारं सुमते स्वामिनं भजन् ॥ ३
मा कार्षीः सेवनं लुब्धः प्रणयं कुजनैः समम् ।
देवालयाधिकारं च सञ्चारं सुमते वने ॥ ४
विरलस्फुरितोष्ठो यो मधुरालापवर्जितः ।
अधिकारगदग्रस्तः स मूकः सुमते शवः ॥ ५
ऋणाद्विोगस्तपोऽज्ञस्य वृद्धस्य तरुणी प्रिया ।
अविवेकिप्रभो राज्यं सुमतेऽनर्थहेतवः ॥ ६
ऋणदाताऽगदङ्कारो नदी नित्यजला द्विजः ।
यत्र तस्मिन्वस ग्रामे नो चेत्तं सुमते त्यज ॥ ७

जामातुः सौम्यता गोपपाण्डिती सत्यता स्त्रियः ।।
तुषातस्तण्डुलाः श्वेताः काकास्स्युस्सुमते न हि ।। ८

निर्विशङ्कं ददद्दाता, बुभुक्षोरोदनस्सुधा ।
धैर्यवान्वंशतिलकः, सुमते क्लेशभृत्पुमान् ।। ९

बुभुक्षानपनुद्भुक्तिः कुलटात्वोपजीवनम् ।
जीर्णकूपजलं गर्ह्यमवीनां सुमते पयः ।। १०

फलप्रदात्री विद्या हि रणोत्साहो हि पौरुषम् ।
काव्यास्वादो हि वैदग्ध्यं वादिता सुमते व्यथा ।। ११

यन्मुखं न पठेत्सम्यगम्बेत्यन्नं न याचते ।
नानुजांश्चाह्वयेत्तद्धि खातमृत् सुमते विलम् ।। १२

गोधा किं न शतायुःस्यात्, सहस्राब्दश्च पन्नगः ।
ह्रदे सुखी बकश्चापि, पुमर्थान्सुमते भज ।। १३

न प्राप्यन्ते गुणा नीचैरुत्तमस्य कथञ्चन ।
पित्तलं किं भवेत्स्वर्णं सुमते यत्नविद्रुतम् ।। १४

अश्वमम्भः पिबन्तं च, मत्तेभं च मदस्रुतम् ।
गोःसमीपे वृषं, गाभ्येह्यविद्यं सुमतेऽधमम् ।। १५

उपकर्तारमुद्दिश्य रे पकारेऽस्त्यपूर्वता ।
उपकर्तापकर्तुस्तु सुमते सुजनो मतः ।। १६

कपटं मधुरं पूर्वमिक्षुवद्दृश्यते जनैः ।
पौरोभाग्यान्निजं रूपं व्यनक्ति सुमतेऽन्ततः ॥ १७

यदा यदुचितं वाक्यं तत्तदोक्त्वा परान्नरः ।
क्लिश्नाति क्लिश्यते वापि स्वयं स सुमते कृती ॥ १८

रन्ध्रान्वेषपरं नित्यं नोपसर्पेत्कदाचन ।
भेकः फणिफणाच्छायां श्रयते सुमते किमु ॥ १९

आयान्ति सह सम्पद्भिः बान्धवा बहुला भुवि ।
जलपूर्णे सहस्राणि भेकास्स्युः सुमते ह्रदे ॥ २०

वृत्त्यनिन्दा न कर्तव्या, नापकफलसञ्चयः ।
पलायनं तथा युद्धे, धिक्कारः सुमते गुरोः ॥ २१

एकोऽधिकारी निर्णेता चैको ग्रामे भवेद्यदि ।
शुभं तत्र पदं धत्तेऽनर्थस्तु सुमतेऽन्यथा ॥ २२

नारागिणो जिहास्यन्ते जायास्वामिसुहृज्जनाः ।
येन *गोपः स एव स्यात् जात्या स सुमते न सः ॥ २३

उह्यते शकटो नावा शकटेन तथा च नौः ।
तयोरिव नृणां स्यातां सुमते ह्युच्चनीचते ॥ २४

योऽङ्गीकरोति युवतेः चिरं ज्ञातिकुले स्थितिम् ।
प्रेषयत्यापणं वृत्त्यै जारिण्याः सुमते स ताम् ॥ २५

---

* पाशुपत्यात् गोपो मूर्ख इतीरितः ।

शुभलग्नेऽभिषिक्तोऽपि हेमसिंहासने वरे ।
शुनकः किं विजह्यात्स्वं सुमते पूर्ववर्तनम् ॥ २६

मण्डूकस्यैकपादत्वं, रोगः सर्पस्य, वार्धके ।
दारिद्र्यं, कुलटा भार्या, सुमते दुःखहेतवः ॥ २७

जलजं सलिलाद्भ्रष्टं म्लानं स्यान्मित्ररश्मिभिः ।
स्खलदच्युतस्य मित्राणि भवन्ति सुमतेऽरयः ॥ २८

*करणो मरणं गच्छेद्विश्वसन्करणान्तरम् ।
जिजीविषुः सजातीयं प्रतीयात्सुमते न सः ॥ २९

करणेन समं वैराज्जीर्यत्यन्नं न खादितम् ।
ब्रह्मणोऽस्नेहलिप्ताक्षो न धावेत्सुमते रथः ॥ ३०

करणः सुजनो, हस्ती मदहीनो, ऽदशन्नहिः ।
वृश्चिकोऽक्षतिकारी च न गण्याः सुमते भुवि ॥ ३१

अपक्वं स्यात्फलं दृष्टं कषायं मधुरं न तु ।
सतीषु तरुणीष्वीर्ष्सन्नप्रौढाः सुमते पशुः ॥ ३२

अकवे रचना, स्त्रीणां रक्तिर्भावविवर्जिता ।
शरो धावति कोले चाप्यसिद्धः सुमते वृथा ॥ ३३

न स्नेहो दुर्जनैः सार्धं न नाशः कीर्तिसम्पदः ।
न श्लाघ्यत्वमृणं दातुः न रागः सुमते स्त्रियः ॥ ३४

---

* करणो ग्रामलेखक ।

अन्यभुक्तां स्त्रियं भोक्तुमिच्छन्नन्यविटः समः ।
पिपीलैरुपगच्छद्भिः पिष्टेक्षुं सुमते रसात् ॥ ३५

हासो निर्हेतुको व्यर्थो योषा चाधृतकञ्चुका ।
*पूरणेन विनापूपोऽप्यतौर्यः सुमते महः ॥ ३६

कुलस्त्रीषु न वैरं स्यात् न तासामपवादनम् ।
स्त्रियोऽश्रु पतितं गेहे क्षालयेत्सुमते श्रियम् ॥ ३७

काले स्नेहमये दोषो गुणकक्षां विगाहते ।
वैपरीत्ये गुणस्यापि दोषता सुमते भवेत् ॥ ३८

ध्रुवं नीचनरस्नेहादनर्थः प्रभवेद्भुवि ।
मञ्चो मत्कुणदंशाद्धि निन्द्यतां सुमते व्रजेत् ॥ ३९

कामशास्त्रविनिष्णातो राजेन्दुः सुन्दरोऽपि सन् ।
पण्याङ्गनां विना पण्यं लभते सुमते कथम् ॥ ४०

सज्जातस्तनयो व्यर्थः सर्वान्हन्ति गुरोर्गुणान् ।
माधुर्यं मञ्जरीवेक्षोः सकलं सुमते शृणु ॥ ४१

स्त्रीविश्वासः फणिस्नेहश्चान्यकान्तानुरक्तता ।
मिथ्या निम्बस्य माधुर्यं नृपाणां सुमते वचः ॥ ४२

अर्जितारं पतिं योषा मानयत्युपचारतः ।
मन्यते तु दरिद्रं तं जङ्गमं सुमते शवम् ॥ ४३

---

* अपूपान्तस्थितः पदार्थः ।

मानुशोचीरतीतं त्वं मा श्रद्धाः कामिनीरतिम् ।
मावरोधजनैर्गुप्तं भाषणं सुमते कृथाः ॥ ४४

पिपीलनिर्मिता यान्ति वल्मीकाः फणिनां वशम् ।
तथाज्ञैस्सञ्चितं वित्तं सुमते नृपसाद्भवेत् ॥ ४५

अवन्धुं धनिनं बन्धुं श्रयन्त्युत्त्वा नरा इह ।
अधनोऽबन्धुवद्बन्धुः वर्ज्यते सुमते नरैः ॥ ४६

हस्तयोर्भूषणं दानं भूभृतां सत्यभाषणम् ।
पातिव्रत्यं तथा स्त्रीणां सर्वेषां सुमते नयः ॥ ४७

कालात्ययं तनूतापं नासहिष्णोः फलोदयः ।
सोढक्लेशंबिलम्बेन सुमते नष्टमाप्यते ॥ ४८

कोप एव स्वकीयोऽरिः, शान्ती रक्षा, तथा दया ।
बन्धुः, तुष्टिर्भवेत्स्वर्गो निरयस्सुमते व्यथा ॥ ४९

तपस्स्वीयं सतीरूपं, वैदुष्यं तनयस्य च ।
ओषधिः प्राङ्गणस्था च, न स्तुत्याः सुमते जनैः ॥ ५०

स्वसम्पन्मघवद्भोगः, स्वदुःखं स्वर्दरिद्रता ।
स्वमृत्युर्जगतामन्तः, स्वप्रिया सुमतेऽप्सराः ॥ ५१

देशे विरहिते स्वीयैः निस्स्नेहे कलहाकुले ।
संशयस्यास्पदे वापि न स्थेयं सुमते जनैः ॥ ५२

अताम्बूलं मुखं, गात्रिमघृष्टतरुणीस्तनम् ।
पद्महीनो ह्रदो, रात्रिः निश्चन्द्रा सुमते वृथा ॥ ५३

विषं स्यात्फणिनो मूर्ध्नि पुच्छाग्रे वृश्चिकस्य च ।
आचूडपादं सर्वत्र खलस्य सुमते विषम् ॥ ५४

दत्तेऽप्यर्थे शिरोदद्मे गणिकाया न सत्यता ।
शिरसा शपनानां तां प्रतीयात्सुमते न हि ॥ ५५

अकृत्तकेशं चास्नातं मलोपहतवाससम् ।
अपि प्रियं जुगुप्सन्ते सुमतेऽपि कुलाङ्गनाः ॥ ५६

आत्मनानुपभुक्तोऽर्थो भूपतिं च भुवं व्रजेत् ।
मक्षिकासञ्चितं ह्येति सुमतेऽन्यवशं मधु ॥ ५७

कृष्णः कर्णेजपामात्यवाग्भिर्यो बाधते प्रजाः ।
स दिधक्षति कल्पद्रुं सुमते क्षारकारणात् ॥ ५८

धनदेऽपि सुहृद्वर्ये भैक्षचर्यैव धूर्जटेः ।
स्वीयानां विभवेऽनल्पे स्वभाग्यं सुमते स्वकम् ॥ ५९

करोत्युपकृतो धीरः शतावृत्तं प्रतिप्रियम् ।
दत्ते क्षाराम्बुसंसिक्तो लाङ्गली सुमते सुधाम् ॥ ६०

न पन्थानं व्रजेदेको नाद्याच्छत्रुगृहे रसात् ।
नाददीत परस्वं च नाप्रियं सुमते भजेत् ॥ ६१

करग्राहो द्यूतकरः स्वर्णकारः पणाङ्गना ।
वामहस्तः पणाजीवः श्रद्धेयाः सुमते न हि ॥ ६२

न पाययेत्पयः साम्ना विषं दण्डात्तु भोजयेत् ।
दुर्बलं साम, दण्डस्तु प्रबलः सुमते ध्रुवम् ॥ ६३
निर्मर्यादो महीजानिः विधवा गृहनायिका ।
करणो वैदिकश्चापि सुमते मृत्युदेवता ॥ ६४
रसवत्कवितागोष्ठी श्राव्यगानं च सन्निधौ ।
अज्ञस्य वधिरस्येव सुमते शङ्खनादनम् ॥ ६५
सभायां न हसेत्पित्रोः सन्निधौ च महीक्षितः ।
परसत्या न हासःस्यात्, न हसेत् सुमते द्विजम् ॥ ६६
जीवितस्य जलं मूलं मुखं च रसवद्गिराम् ।
नारी भूषा नराणां च नारीणां सुमतेऽम्बरम् ॥ ६७
न केनापि भवेद्वैरं नानुशोचेदरिद्रताम् ।
न गोष्ठ्यां परुषं भाष्यं स्त्रीलौल्यं सुमते त्यज ॥ ६८
रिक्तहस्तेन नोपेयाद्दैवतं भूपतिं गुरुम् ।
प्रेयसीं तनयं धीमानवेप्सुः सुमते शुभम् ॥ ६९
कार्ये दासी रतौ रम्भा सचिवा मन्त्रणेष्वपि ।
पोषणे जननी चापि पुंसः स्यात्सुमते सती ॥ ७०
सोदरः परनारीणां तुष्टः परहिते रतः ।
स्तुतिनिन्दासमो यस्स सुमते पुरुषोत्तमः ॥ ७१
मा रज्यस्व परस्त्रीषु परस्वानि च मा गृधः ।
मा परानपभाषस्व मार्ष्यतां सुमतेऽधमः ॥ ७२

भीष्मोऽप्यन्यसतीशोष्ठ्या भुवि निन्दां प्रपद्यते ।
तथैवास्त्यपतौ वात्सल्यमते शीलवत्यपि ॥ ७३

जहाह्यन्यहृदं भार्यां मा प्रतीपं सुतं भज ।
अविधेयं भटं माऽऽदाः स्त्रीलैल्यं सुमते जहि ॥ ७४

माविष्कार्षीर्मतिं स्वीयां मा गमोऽन्यं निरर्थकम् ।
माऽऽरंसीः परदारान्मा दृप्ताश्वं सुमते भज ॥ ७५

भार्यां पर्वसु नोपेयान्न हृष्येद्दयया प्रभोः ।
न लालयेत्कलत्रं च, न तिष्ठेत्सुमतेऽपदे ॥ ७६

धौतदन्तस्य ताम्बूलं, मानिन्या सह सङ्गमः ।
अभ्यक्तस्नातसुप्तिश्च, सुमते वर्णनातिगाः ॥ ७७

सेवाऽकौशविदः पत्युः, मुग्धाया योषितो रतिः ॥
आर्यताभङ्गकः स्नेहः प्रदीपं सुमते प्लुतम् ॥ ७८

सलिलं क्षीरसम्मिश्रं क्षीरवद्भासते बहिः ।
भञ्जयेत्तु रसं तस्य तथैव सुमते खलः ॥ ७९

न कदाप्युपकुर्वीत दुष्टमापद्वशं गतम् ।
वृश्चिको रक्षितोऽप्यग्नेः न दशेत्सुमते किमु ॥ ८०

पत्तनस्य वणिक्प्राणाः कलमस्य जलं तथा ।
करिणश्च करो, योषा सम्पदः सुमते भुवि ॥ ८१

15629

ददद्वयाघ्रपयः, छित्त्वा हृदयं चार्पयन्करे ।
यच्छन्भूरि धनं, वेश्यां सुमते नैव रञ्जयेत् ॥ ८२
आयान्त्येवाटवीमध्यं सर्वार्थाः सुमुखे विधौ ।
मेरावपि न लभ्यास्ते सुमते विमुखे विधौ ॥ ८३
अयाचितचिकीर्षुत्वमरक्ततरुणीरतिः ।
वर्ज्या किम्भूपसेवा च, सुमतेऽनार्यसङ्गतिः ॥ ८४
प्रातिवेश्ये नरे शत्रौ, व्यवहारचणे प्रभौ ।
कृषिके पिशुने, नाशः सुमते करणस्य हि ॥ ८५
स्वर्णदानादृणं माऽदाः, मा पलायस्व सङ्गरे ।
मा क्रीतार्थमृणं वादीः मा सख्यं सुमतेऽसता ॥ ८६
किं मे बलवतश्छिन्नमिति मा बह्वरिर्भव ।
पिपीलिकावशं प्राप्तो म्रियते सुमते फणी ॥ ८७
सचिवेन विनाभूतो भूजानिः सदृशो ध्रुवम् ।
शुण्डादण्डविहीनेन करिणा सुमते शृणु ॥ ८८
सामात्यं भूभृतो राज्यं मन्त्रगुप्तेःस्थिरं भवेत् ।
यथाङ्गविकलं यन्त्रं सुमतेऽन्यत्तु सीदति ॥ ८९
जीवितं वचसस्सत्यं, राजदुर्गस्य रक्षिणः ।
स्वयो मानः, स्वहस्तश्च लेखस्य, सुमते भुवि ॥ ९०
मानी वीतधृतिर्नीचमाश्रयन्दृश्यते भुवि ।
प्रस्थमात्रे जले गूहन् सुमते स्वमिव द्विपः ॥ ९१

अनादरवतो राज्ञो भुक्तिमुक्ती न सेवया ।
नह्यदीपद्युतौ गेहे सुमते रतिविभ्रमाः ॥ ९२
पूर्वोक्तं नान्यथाकुर्यान्नसुहृद्यशिवं वदेत् ।
न सेवेत नृपं चण्डं न दुष्टं सुमते भजेत् ॥ ९३
शारीरकबलोपेतान्नीतिमान् बलवत्तरः ।
प्रधोरणो नयेन्नागं शैलाभं सुमते वशम् ॥ ९४
अनूपं न कृषेद्देशं, न गच्छेद्बन्धुमापदि ।
नान्यं ब्रूयात्स्वकं छिद्रं, न भीरोः सुमते रणः ॥ ९५
असस्योऽस्वामिको ग्रामो, मार्गोऽनुचरवर्जितः ।
देशो भूपविहीनश्च, सुमते रुद्रभूसमाः ॥ ९६
अमान्मथविकारां यो रिरंसेत बलात्स्त्रियम् ।
स जलेन विना गन्धान्सुमते पेष्टुमिच्छति ॥ ९७
श्रोतव्यं सर्वतो मर्त्याच्छ्रुतं सम्यग्विचारयेत् ।
सत्यासत्ये ततो जानन् कथ्यते सुमते सुधीः ॥ ९८
अनास्वादितताम्बूलमपीतललनाधरम् ।
अगाननिपुणं चास्यं भस्मदं सुमते बिलम् ॥ ९९
वेश्यायाः प्रणयो न स्यात्सम्भूतोऽपि न च स्थिरः ।
न रोहति तृणं मार्गे विनश्येत्सुमते भवत् ॥ १००
वाराङ्गनायाश्शपथः, स्वर्णकारस्य सौहृदम् ।
विभवः स्वप्ननिर्विष्टः, श्रद्धेयः सुमते न हि ॥ १०१

अकल्याणकरी विद्या, गीतं चारसचर्वणम् ।
अनुत्साहा सभा व्यर्था, चासभ्यं सुमते वचः ॥ १०२

कलहाय परीहासो, दुःखाय सुखसन्ततिः ।
ह्रासाय च भवेद्वृद्धिः, पातोऽर्घे सुमते वृधे ॥ १०३

कृतघ्नः स्वर्णकारश्च चण्डालो नापितस्तथा ।
प्रियो यस्य प्रभो राज्यं सुमते तस्य नश्यति ॥ १०४

मा भूत्स्त्रीष्वपवादस्ते, मा सख्यं कुरु बालकैः ।
आदेया गुणिता, हेया सुमते स्वामिगर्हणा ॥ १०५

आयात्येव स्वयं सम्पन्नारिकेलजलं यथा ।
अपैति करिणा जग्धं कपित्थं सुमते यथा ॥ १०६

अन्यासक्तां स्त्रियं मूढस्तास्यतीप्सून्मुधा विटः ।
किं विडालवशश्चारु संलपेत्सुमते शुकः ॥ १०७

जन्ममात्रान्न तावन्तं पिता पुत्रस्य विन्दति ।
हर्षं तस्य गुणाधिक्यात्तावन्तं सुमते भुवि ॥ १०८

जायतामन्वये नीचे, मास्तु कार्येषु दक्षता ।
दासीपुत्रो भवेद्वापि, सम्पन्नः सुमते प्रभुः ॥ १०९

15629

Printed at the 'Vavilla' Press, Madras—21—1954.

15629

VERIFIED-2001